

skoga kulturnog sklopa, koji je postao »državnom« kulturom stanovništva turskih kaganata i svih s njima povezanih etnopolitičkih zajednica.

Od sredine 1. tisućljeća n. e. u Središnjoj Aziji i južnome Sibiru počele su se formirati dvije osnovne etnokulturne skupine – Turci i njima podčinjen savez plemena Tele. Dio toga saveza, altajsko-teleški Turci, osnovali su na prostoru Sajano (altajsko-teleški) samostalnu kulturu, u arheološkoj znanosti poznatu pod imenom kurajska kultura. Nastala sredinom 7. stoljeća, u vrijeme Drugoga turskoga kaganata, procvat je dosegla u vrijeme Ujgurskoga kaganata, od sredine 8. do sredine 9. stoljeća, dok se završno razdoblje podudara s vladavinom Kirgiza u srednjoj Aziji, od druge polovine 9. do sredine 10. stoljeća. Razvoj kulture altajsko-teleških Turaka po etapama najbolje se može pratiti po iskopinama konjaničkih grobova, kojih je najviše pronađeno na prostoru Gornjeg Altaja i Tuve. Politički odnosi s Ujgurima i Kirgizima uzrokovali su migracije altajsko-teleških Turaka.

Početak etnopolitičke povijesti i kulturogeneze Kirgiza vezan je uz teritorij južnoga Sibira i posebno Minusinske kotline, gdje se na srednjem Jeniseju nalazila njihova prva država Cigu, koju su 554. osvojili Turci Ašine. Kultura jenisejskih Kirgiza, karakteristična po paljevinskim grobovima, u drugoj polovini 1. tisućljeća n. e. dijeli se na dva razdoblja: čatska kultura (6. – prva polovina 9. stoljeća) i razdoblje »velikodržavnosti« (9.–10. stoljeće). Posljedica kirgiške ekspanzije bilo je raseljavanje etnosa na širokom prostoru – od Pribajkalja na istoku do ograna Tiānshāna na zapadu; od Minusinske kotline na sjeveru do Istočnoga Turkestana na jugu – i razvoj lokalnih inačica kirgiške kulture. Sa završnom etapom razdoblja »velikodržavnosti« povezana su dva važna i dosad neriješena pitanja: 1) kada su se jenisejski Kirgizi preselili na Tiānshān; 2) koliko su dugo boravili u Središnjoj Aziji i zašto su se vratili na srednji Jenisej.

Savez Kimako-Kipčaka na Irlišu bio je najkasnija državna tvorevina na sjeveru Središnje Azije u staroturskome razdoblju. Formiranje saveza dijeli se na tri etape: 1) etnička osnova kimako-kipčackog saveza nastala je sredinom 7. stoljeća iz kruga zapadnoteleških plemena; 2) sredinom 9. stoljeća u savez ulazi dio Ujgura koji su se doselili u Istočni Kazahstan; 3) raseljavanjem kimako-kipčackih plemena »po gorama« asimilirano je mjesno stanovništvo i stvoren niz samostalnih zajednica. Arheološka kultura kimako-kipčackog saveza, nastala krajem 1. tisućljeća na sjevernom Altaju i u južnim područjima zapadnog Sibira, naziva se srostkinska kultura. Slom države Kimako-Kipčaka povezan je s pokretom Kidana, koji je tridesetih godina 11. stoljeća izazvao »lančanu migraciju« nomadskih plemena.

Na kraju drugog dijela knjige nalazi se mnoštvo crteža predmeta iz arheoloških kultura koje se navode u tekstu i opširna bibliografija.

Monografija Kljaštornog i Savinova spada u sam vrh ruske historiografije koja se bavi ranim nomadima, posebno turskim narodima. Svaki na svom polju, povijesti i arheologiji, autori su izložili rezultate svojih istraživanja koja sistematiziraju dosadašnje spoznaje, ali donose i novu interpretaciju povijesne građe.

Nenad Vidaković
OŠ »Milka Trnina«, Križ

Carmen Fought

Language and Ethnicity

Cambridge: Cambridge University Press,
2006, XIV, 249 str.

Knjiga jednostavna naslova *Jezik i etničnost* sastoji se od deset poglavlja, bilježaka, pojmovnika, bibliografije te kazala pojmova i imena. Pisana je kao priručnik s pitanjima nakon svakog poglavlja i sugestijama za dalj-

nje čitanje. Dok je bibliografija vrlo opsežna, pojmovnik je vrlo kratak, a neke su definicije krajnje pojednostavljene, jer smisao pojmova koji se nadaje iz teksta mnogo je složeniji nego što bi se prema definicijama moglo zaključiti.

Autorica pokušava izložiti temeljne veze između jezika i etničnosti namjeravajući uvesti čitatelja u osnovne preglede koncepata, tema i rasprava o jeziku, etničnosti, etničkome identitetu, rasi, dvojezičnosti, zamjeni koda (*code switching*), jezičnoga kontakta, interetničke komunikacije i drugoga. U razmjerno tankoj knjizi bilo je teško jasno i detaljno razraditi sve te teme, ali se ipak može dobiti uvid u složenost problematike, nemogućnost izvođenja jasnih definicija i probleme koje na tom području donosi doba globalizacije. Važno je napomenuti da je autorica sociolingvistkinja, profesorica u Kaliforniji, jednoj od američkih zemalja koja je krcata primjerima za teme kojima se autorica bavi pa se dobar dio njene knjige temelji upravo na primjerima iz Kalifornije.

Što je etničnost? Na to se pitanje pokušava odgovoriti u prvome poglavlju. Na temelju iskaza kazivača, ovisno o podrijetlu kazivača, njegovoj dobi, njegovim stavovima i društvenom kontekstu autorica dolazi do brojnih mogućnosti definicije tog pojma. Ona prihvaća da je etničnost društveno konstruirana kategorija teško mjerljiva objektivnim kriterijima te uspješno povezuje pitanje etničnosti s pitanjem rase, što je u američkome kontekstu jako važno. Primjerice Dominikanci su obično izrazito tamne puti, ali nisu crnci nego Latinoamerikanci. (Ostavimo načas po strani pitanje korektnosti naziva »crnac« u korist veće jasnoće u ovoj zamršenoj temi.) Uostalom, i fizički su antropolozi već odustali od morfoloških i fizioloških jasnih distinkcija i postavljanja jasnih definicija pojedinih rasa. Ipak, sociolingvistkinja Carmen Fought naglašava da su i etničnost i rasa socijalni konstrukti, što ne znači da su time hipotetični koncepti koji nemaju

podlogu u stvarnosti. Mnogi znanstvenici i danas naglašavaju realnost i važnost tih koncepata. Oni su, prema Neilu J. Smelseru, prije svega društveni koncepti duboko usađeni u svijest pojedinaca i skupina te čvrsto ukorijenjeni u našem institucionaliziranom društvu. Rasa i etničnost koncepti su nametnuti od »drugih«, ali i rezultat odabira same osobe. Autorica navodi mnoštvo primjera kako razni društveni, obrazovni, povijesni, starosni i drugi konteksti uvjetuju izjašnjavanje pojedinca o vlastitoj rasi i etničnosti te donosi više mogućih definicija etničnosti i rase. Bitno je da etničnost postoji samo kod interetničkih odnosa; to je uvijek odnos prema drugome. Katkad je i svakodnevno odijevanje izrazit primjer pokazivanja etničnosti i drugosti, što se ilustrira primjerom Amiša.

U drugom poglavlju, koje govori o jeziku i konstrukciji etničkoga identiteta, autorica objašnjava koliko jezik utječe na etničnost i pokazuje da postoje brojne kombinacije koje opet ovisе o kontekstima tako da se rasa, etničnost i jezik teško mogu svoditi na zajedničke osnove. Negdje je jezik znak pripadnosti određenoj etniji, drugdje to nije tako. C. Fought navodi mnoštvo primjera iz afroameričkoga engleskoga govorenoga jezika (engl. African American Vernacular English – AAVE) kao i primjere iz raznih inačica govorenih oblika američkih španjolskih govora. Ekstreman je primjer engleski monolingvalnih Amerikanaca meksičkoga podrijetla koji više ne govore španjolski i time izazivaju prijezir kod bilingvalnih koji govore španjolski, čime monolingvalni, prema mišljenju bilingvalnih, ignoriraju i vrijeđaju vlastiti etnički identitet. Na primjeru kreolskih jezika, kojih u Kaliforniji ima više, također se potvrđuju razni, potpuno oprečni stavovi, opet ovisni o mnogim kontekstima. Ključno je da se etnički identitet konstruira prema različitim kontekstima, a važnu ulogu tu često imaju boja kože i jezik kojim se govori. Mnoštvo je slučajeva gdje mladi bijelci svjesno koriste govore crnaca zbog različitih

razloga: buntovništva, priklanjanja vrijednostima »drugih« itd. Tu je nezaobilazan i utjecaj medija i glazbe (primarno hip-hopa i rapa).

U trećemu poglavlju autorica se bavi afroameričkim skupinama, uglavnom govornicima AAVE-a ili »eboničkoga«, što je naziv koji namjerno aludira na govornikovu boju kože. Mnoštvo je studija o AAVE-u kao o društvenome, ali primarno jezičnom fenomenu. Unutar AAVE-a postoje regionalne inačice i još je upitno oblikuje li se uopće nadregionalna jezična norma. Druga je mogućnost usporedna postojanja mješavine nadregionalne jezične norme i regionalnih oblika AAVE-a.

U sljedećemu, četvrtom poglavlju proučavaju se latinoameričke skupine. I unutar tih skupina prisutna je velika složenost identiteta. Već je spomenut primjer kako Latinoamerikanci rođeni u SAD-u često preziru novodoseljene Latinoamerikance. Društveni je status ovdje vrlo važan, kao i »loš engleski« kojim govore novopridošli Latinoamerikanci. Promjena koda (*code switching*) jedno je od pitanja koje je najteže definirati: *spanglisch* je samo jedan od primjera miješanja španjolskoga i engleskoga. Na Latinoamerikance također utječe AAVE, tako da je snalaženje u šumi idioma, stavova i konteksta gotovo nemoguće. Autorica pristupa tome navodeći razne primjere, posebne priče iz kojih se mogu izvući potpuno oprečni zaključci. Takvih je primjera veoma mnogo i C. Fought ih strpljivo navodi, vješto izmičući opasnosti da se u svemu tome izgubi i zbuni čitatelja. Bavi se i pidžinizacijom i kreolizacijom kao dodatnim elementima koji kompliciraju već ionako jako složenu situaciju. Uočava i piše o generacijskom rascjepu kao o dodatnom čimbeniku oblikovanja etničnosti pojedinca.

U petom poglavlju piše o lingvističkim varijacijama u ostalim multietničkim skupinama. Interesantan je primjer Cajuna, potomaka imigranata koji su govorili francuski

došavši sredinom 18. stoljeća iz Nove Škotske u Louisianu i koji su se dugo održavali u samoizolaciji, ali u posljednje vrijeme nastoje svoje posebnosti iskoristiti u turističke svrhe te se sve više proučava njihov današnji govor poznat kao kajunskoengleski govor (engl. Cajun Vernacular English – CVE).

Kreolski afroamerički engleski (engl. Creole African-American Vernacular English – CAAVE) još je jedan idiom kojim se govori u Louisiani i dijeli se na »bijeli kreolski« i »obojeni kreolski«, što su nazivi primarno ideološkoga podrijetla. Tim su se govorima lingvisti dosad malo bavili.

Autorica se pozabavila i trima lokacijama u južnoj Africi. Tu je bilo neizbježno spomenuti pitanje aparthejda gdje je vrlo jasno tko je »crn«. Riječ je o skupinama koje nisu izvorni govornici ni afrikaansa ni engleskoga, ali su prisiljene biti bilingvalne zbog školovanja i kasnijeg uklapanja u društvo. Tako se na tom području razvila posebna varijanta »crnog« južnoafričkog engleskog (engl. Black South African English – BSAfE). I tu, kao i u svim drugim primjerima, autorica donosi osnovne karakteristike fonologije i gramatike tog jezika. »Obojeni južnoafrički« danas nema nužno negativnu konotaciju, a njime govore govornici miješanih rasa, kao i Malajci. Jedan je od naziva za taj idiom i *kombustaal*, što označava i nestandardni afrikaans i inačicu zamjene koda (*code switching*).

U petom su poglavlju jedna od tema Maori sa svojim etničkim imenom Pakeha. Premda je maorski jezik jedan od službenih jezika Novoga Zelanda, vrlo je ugrožen. Maori su primjer skupine koja, usprkos nekim rasnim razlikama, smatra jezik svojim etničkim razlikovnim obilježjem.

U šestom poglavlju autorica se bavi etničnošću bijelaca. Mnogi će bijeli Amerikanci danas reći da osjećaju »nedostatak etničnosti«. Bijelci su u Americi često povezivani sa srednjom klasom i nadstandardnim oblikom govora. Ali »zvučati kao bijelac« nije

uvijek pozitivno jer se katkad smatra da se tako dobivaju nezaslužene povlastice.

Jezični kontakti, etničnost i jezične promjene tema su sedmoga poglavlja, u kojemu se raspravlja o već dobro poznatim obrascima jezične konvergencije i divergencije te utjecaju jezika manjina na dominantni jezik i obratno.

Uloga jezične uporabe u istraživanju etničnosti donosi pitanja diskursa, pragmatike i etničnosti: primjer je neizravni govor – tipičan je japanski gdje se, primjerice, izravno pitanje smatra nepristojnim, kao i davanje komplimenata. Jedan od oblika neizravnoga, pa tako i prihvaćenog oblika obraćanja jest metafora.

U predzadnjem poglavlju o interetničkoj komunikaciji i jezičnim predrasudama zanimljiv je primjer korejskoga, koji se u jeziku koristi postavkama konfucijanizma: »Ako se smiješ, znači da nemaš previše u glavi, treba biti miran i bezizražajan« (u komunikaciji). U to se nikako ne uklapa tipični američki *politeness* gdje je osmijeh obvezan element ljubazne komunikacije. Autorica na nekoliko mjesta u knjizi upozorava na važnost i različitost značenja neverbalne komunikacije.

Uistinu je mnoštvo tema kojima se Carmen Fought pozabavila u ovoj knjizi. Ne postaje ni na kraju pa se tako u zadnjem poglavlju između ostaloga uhvatila u koštac s problemima prijelaza (*crossing*) i odmicanja (*passing*). Prijelaz je govorenje jezikom drugoga zbog različitih razloga, primjerice stjecanja statusa ili pobune. Nazivom potpoglavlja »Mogu li posuditi vaš identitet?« izražena je važna karakteristika prijelaza. *Passing* je nešto drugačiji koncept, koji primjerice uključuje rod ili etničnost. Jedna od mogućih definicija *passinga* jest: »*Passing* je aktivno oblikovanje sebe kada je nečija etničnost dvosmislena drugima« (autoričin citat prema Mary Bucholz: 212) Osnovna razlika između *crossinga* i *passinga* jest ta što je *crossing* namjerno nastojanje da se bude ne-

tko drugi, bez lažnoga predstavljanja, a *passing* je upravo lažno predstavljanje radi postizanja određenih ciljeva. »Mijenjanje rase« (*re-racing*) kao dio *crossinga* i *passinga* teme su kojima završava ova vrlo intrigantna knjiga namijenjena prije svega sociolingvistikama koji se bave jezicima u kontaktu, kreolskim jezicima i znanstvenicima koji se bave etničnošću i identitetom. No ne samo njima nego i svima onima koji još misle da su etničnost, jezik i identitet vrlo jasni ili samorazumljivi pojmovi. Ova knjiga jasno pokazuje da to nisu, dapače, da su definicije pojмова sve manje jasne te da koncepti etničnosti i identiteta stoje na sve klimavijim nogama. Pitanje definicije jezika ionako je već toliko puta problematizirano da je upitno koliko se tu još može nova i nedvosmislena reći, na što ova knjiga jako dobro opominje.

Irena Kolbas

Etnografski muzej, Zagreb

Dinko Šokčević

Hrvati u očima Mađara, Mađari u očima Hrvata: kako se u pogledu preko Drave mijenjala slika drugoga

Zagreb: Naklada Pavičić, 2006, 382 str.

Govoreći o drugima, osobi ili narodu, skloni smo ih prikazati u pojednostavljenu svjetlu, s pozitivnim ili negativnim predznakom. Pritom se generaliziraju i naglašavaju samo određene osobine dok se druge prešućuju, a potom se te osobine pripisuju svakom pripadniku određenog naroda. Politika i politički odnosi među narodima oni su elementi koji presudno utječu na oblikovanje stava o drugom narodu. U skladu s tim mogli bismo i danas na pitanja o susjedima Mađarima dobiti oprečne odgovore, primjerice da su Mađari najbolji hrvatski susjedi i prijateljski narod ili da su Mađari tijekom povijesti ugnjetavali hrvatski narod, nastojali ga pokoriti i